

ALAMMAISISTA AKTIIVISIKSI TEKIJÖIKSI

7

TEESIÄ LÄHIDEMOKRATIASTA
2010-LUVUN SUOMESSA

Antti Möller, Visio

VISIO

opintokeskus | sivistysliitto | ajatuspaja

Esipuhe

DEMOKRAATTISESSA MAASSA ihmisten osallistumisen kehittäminen on aina ajankohdainen aihe. Suomessa se on sitä erityisesti nyt, kun käynnissä on laaja kuntauudistus. Media on käsitellyt lähidemokratiaa erilaisista näkökulmista, ja esimerkiksi sivistysliitot pitävät aihetta tärkeänä. Puolueista ainakin Vihreällä liitolla on konkreettinen pyrkimys kehittää asukkaiden osallistumiskeinoja, mutta uudistusten läpiviemiseksi tarvitaan laajaa yhteistä tahtoa.

Tähän raporttiin on koottu Ajatuspaja Vision Kylien ja kaupunginosien Suomi -hankkeessa syntyneet oivallukset ja toimenpide-ehdotukset siitä, miten yhä useampi suomalainen pääsis osalliseksi yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja toimintaan. Esitystapa on lyhyt ja ytimekäs: en ole pyrkinyt kattamaan ilmiöiden koko kirjoa vaan tarjoamaan tukea keskustelulle ja päätöksenteolle. Keskityn kuntatason rakenteisiin, sillä juuri siellä lähidemokratian puutteet luuraavat.

Eri paikkakunnilla tapaamieni ihmisten lisäksi olen saanut tukea monelta henkilöltä. Haluan erityisesti kiittää Ville Ylikahria, jonka asiantuntemus oli teesien valmistumisen kannalta keskeinen. Lisäksi haluan kiittää Ritva Pihlajaa, Siv Sandbergia, Aleks Neuvosta, Henrik Hausenia, Erkki Perälää ja Timo Santalaa kiinnostavista keskusteluista ja perustelluista mielipiteistä, jotka ovat vauhdittaneet omaa ajatuksenjuoksua.

Helsingissä 31.8.2012,
Antti Möller

Sisällysluettelo

Esipuhe	2
Johdanto: Missä mennään – onko Suomi pudonnut puusta?	3
I Ihmisillä on halua osallistua	6
II Tarvitsemme paremmin edustavan demokratian	8
III Ideointi- ja suunnitteluvaihe on keskeinen	10
IV Tekeminenkin on demokratiaa	12
V Löyhissä verkostoissa piilee joukkovoimaa	14
VI Tiedon avoimuudessa on parantamisen varaa	16
VII Uudella kuntalailla laitetaan puitteet kuntoon	18

Johdanto

Missä mennään – onko Suomi pudonnut puusta?

YHTEISKUNTA ON osastensa summa. Ihminen ei pärjää ilman yhteisöä, kuten ei yhteiskuntakaan toimi vain harvojen panoksella.

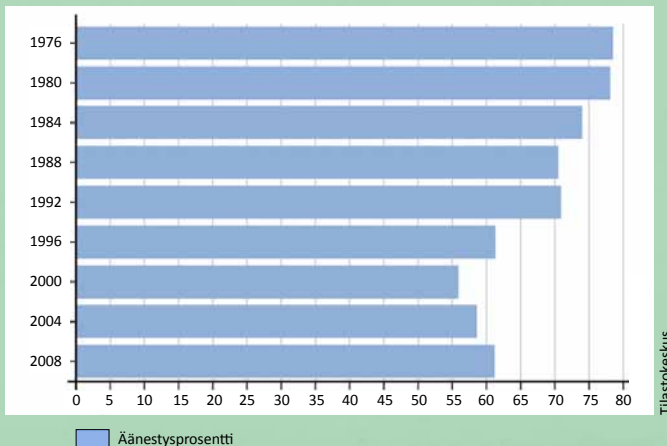
Yksi länsimaiden hienoimmista keksinöistä on demokratia, mutta tällä hetkellä se on monien haasteiden edessä. Puhutaan jopa demokratian kriisistä.

Tutkimukset osoittavat, että luottamus poliitikkoihin – kansan ja kuntalaisten edustajiin – on erittäin heikkoa. Alle joka kymmenes suomalainen uskoo päättäjien sanaan, kun Ruotsissa ja Sveitsissä luottamus on noin kolme kertaa vahvempaa.

Kiinnostuksen puute ilmenee puolueiden jäsenmäärän laskuna ja heikkona äänestysprosenttina vaaleissa. Kaikkein konkreettisimpia ja käsin kosketeltavia päätöksiä esimerkiksi lähikouluista ja -kirjastoista tehdään kunnanvaltuustossa, mutta kunnallisvaalit innostavat ihmisiä äänestyskoppiin heikosti: noin 40 prosenttia äänioikeutetuista ei vaivaudu uurnille.

” Halutaanko ihmisten toimeliaisuus integroida osaksi poliittista toimintaa? ”

Kunnallisvaalit 1976–2008

EU, WTO, kuntayhtymät, kaikki nämä ovat instituutioita, joista ei demokratian kautta tunnu saavan otetta. Tässä tilanteessa ei ole ihme, että myös hallituksen ajama kuntauudistus herättää laajaa hämmen-

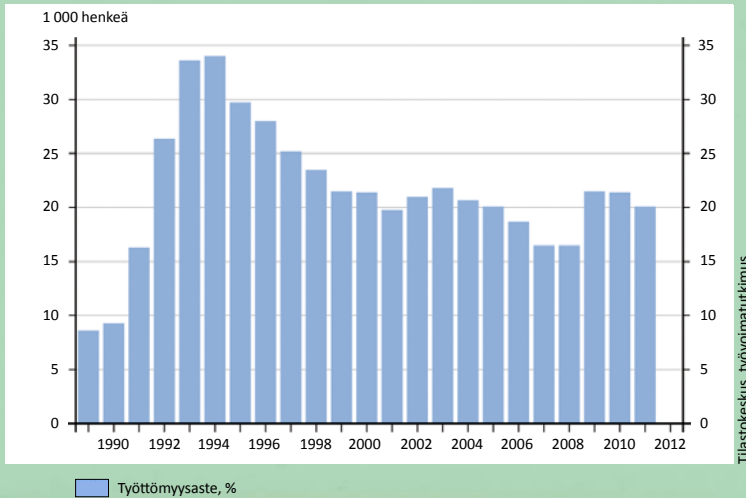
nystä ja pelkoa siitä, että tälläkin saralla päätöksenteko karkaa yhä kauemmas.

Syrjäytymisen ja yksinäisyyden kasvu on myös luettavissa demokraattiseksi haasteeksi. Ihmisten omanarvontunnon

ja osallisuuden tunteen menetys sekä ihmiskontaktien uupuminen ovat merkkejä yhteiskunnasta, joka ei huolehdi kaikista kansalaisistaan ja jonka turvaverkko vuo-

taa. Työkyvyttömyyseläkkeellä siirtyvien nuorten kasvava joukko kertoo, kuinka Suomi menettää laajan kansanjoukon työpanoksen ja motivaation osallistua.

15–24-vuotiaiden työttömyysaste Suomessa

Silti meillä on enemmän vaikutusmahdollisuuksia kuin koskaan. Tuskin koskaan on asukkaiden mielipidettä kaavoitukseen tai muiden palveluiden kehitykseen kysytty yhtä paljon. Suomen kunnissa on lukuisia alueellisia toimielimiä, joiden tehtävänä on saattaa asukkaat osaksi valmistelua ja päätöksentekoa.

Tietävätkö suomalaiset kaikista vaikuttamismahdollisuuksistaan? Millainen kansan ääntä kanavoivien instituutioiden toimivalta lopulta on?

Järjestelmässä on selvästi valuvikoja.

Ihmiset eivät ole luonnostaan passiivisia, päinvastoin. Paremminkin on niin, että julkinen sektori ja sen toimintakulttuuri eivät tue intressejämme parhaalla mahdollisella tavalla. On paljon näyttöä

siitä, että elämme uudenlaista aktiivisen kansalaisuuden aikaa.

Demokratian ja puolueiden kannalta kyse on muutoshalusta: halutaanko tämä toimeliaisuus integroida osaksi poliittista toimintaa?

Tietotekniikasta on tullut olennainen osa jokapäiväistä elämäämme niin työpäällä kuin vapaa-ajallakin. Teknisten vimpaimien ja palveluiden kirjo on valtava, ja niillä on merkittävä potentiaali helpottaa arkeamme. Teknisesti orientoituneessa Suomessa myös julkisen sektorin on seurattava tätä kehitystä ja omaksuttava parhaat mahdolliset toimintatavat.

Emme ole yksin tilanteessa, jossa rakenteet tulisi taivuttaa palvelemaan ihmisten tavoitteita paremmin. Muiden valtioiden

Yeswecan / Noneother / Flickr (CC)

” Ihmiset eivät ole luonnostaan passiivisia, päinvastoin.”

ohella myös 2010-luvun Suomi on monien niin globaalien kuin lokaalienkin haasteiden edessä, ja niihin reagointi tarvitsee kansan tahdon, talkoohengen ja älyn huomioivan demokratiakoneiston. Samalla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, ettei mitään kansanosaa sivuuteta.

Tässä julkaisussa puhutaan lähidemokratiasta eli siitä, miten kansanvaltaa tulisi kehittää. Puhumme niin asioiden valmistelusta, keskustelusta, päätöksenteosta kuin toimeenpanosta. Keskitymme pääasiassa kunnallisen tason haasteisiin ja kehityspisteisiin. Esitämme seitsemän teesiä eli väitettä nykyisen demokratian tilasta, ja annamme toimenpide-ehtotuksia

parempien rakenteiden luomiseksi.

Mielestämme Suomi ei ole pudonnut puusta – ainakaan vielä. Muissa länsimaisissa pohditaan aivan samoja kysymyksiä ja erilaisia lähidemokratian malleja on käytössä sadoissa Euroopan kaupungeissa.

Suomi tarvitsee jokaisen kansalaisen panosta. Meidän on laajennettava työmarkkinoiden ulkopuolista mielekkään osallistumisen kirjoa. Uudistuksille on valtaisa tilaus ja niitä tulee kiiruhtaa, jotta kansalaisten luottamus yhteiskunnan toimintakykyyn palautuu ja vahvistuu.

Luettavaa

Fromm Erich (1971): Terve yhteiskunta.

Kuusela Hanna ja Rönkkö Mika (toim.) (2008): Puolueiden kriisi.

Valittujen Palojen tutkimus kansalaisten luottamuksesta eri ammattiryhmien edustajiin: <http://www.valitutpalat.fi/luotetuimerkki2012/Luottamus%20ammattien%20edustajiin%202012.pdf>

Crowd / Flickr (CC)

”The most wasted resource today is all the people living in our cities and villages. There is so much passion and know-how, so much of everything. It’s not being used and utilized properly.”

– sosiaalinen yrittäjä John Higson

ELÄMME INDIVIDUALISTISTA aikaa. Yksilön vapaus olla tai olla olematta valitsevan normin mukainen on vahvempaa kuin koskaan.

Tällä on paljon hyviä puolia. Tänä päivänä syntyminen tiettyyn sukuun tai ihmisryhmään ei määrää ihmisen kohtaloa. Suvaitsevaisuus erilaisuutta kohtaan on – vastaiskuista huolimatta – kasvanut. Myös usko omiin kykyihin on vahvistunut,

kun sosiaalinen nousu erilaisten meriittien ansiosta on täysin mahdollista.

Kolikon käänttöpuolella on ympäristön vaikutusten pois sulkeminen ja edesottamusten kohdistaminen yksilöön itseensä: menestys luetaan helposti omien ansioiden ja tarmokkuuden piikkiin, ja niin myös epäonnistuminen. Kun työmarkkinat ovat kehittyneet niin, että kaikkien täysipäiväistä panosta tarvittavien tuotteiden ja palveluiden tuottamiseksi ei tarvita, on asetelma huolestuttava.

Yhteiskunnallinen kehitys on mahdollistanut omiin asioihin sulkeutumisen. Menestyksen myötä voi yrittää sulkea silmänsä erilaisuudelta ja esimerkiksi muuttaa eristetylle asuinalueelle toisten sosioekonomisesti samankaltaisten piiriin.

Silti kukaan ei pärjää yksin. No man is an island.

Yksilöitymisestä huolimatta ihmisen sosiaalinen puoli ei ole hävinnyt minnekään, vaikka suhteemme toisiinsa on muuttunut. Lukuisat tutkimukset osoittavat, että sosiaalisten suhteiden määrä ja laatu on yhteydessä onnellisuuteen. Vallitsevien reunaehtojen muuttuessa ihmiset muovaavat uusia kollektiivisen toiminnan muotoja. Esimerkiksi ystävien asema yksilön suhdeverkostossa on kasvanut samalla, kun suvun merkitys on laskenut.

Tulevaisuudentutkija **Mika Mannermaa** on todennut, että yksi tietoyhteiskunnan merkittävimmistä haasteista on kiinnittää ihmiset osaksi yhteiskuntaa. Itse asiassa juuri tietotekninen kehitys avaa paitsi sudenkuoppia, myös lukuisia mahdollisuuksia.

Sosiaalisen median ja yhteisöpalveluiden leviäminen myös ikäihmisten keskuudessa kielii siitä tarpeesta, joka meissä kaikissa on pitää yhtä muiden kanssa. Facebookin ylikorostuneesta asemasta puhutaan paljon ja osa ihmisistä perustellusti välittelee palvelua, mutta osaavissa käsissä se avaa lukuisia yhteyksiä. Niiden kautta tavoittaa laajan joukon tuttuja tai oman lähipiirin nopeasti ja tehokkaasti. Joku kaipaa autokyytiä, toinen asiantuntijavinkkiä ja kolmas pesulasuosittusta: yleensä vastaus löytyy oman tuttavaverkoston kautta alta aikayksikön.

Myöskään kaupungistuminen ei ole poistanut yhteisöllisyyden kaipuuta, sillä talkoohenkeä ja kollektiivisen hyvän ymmärrystä löytyy yhä. Kaupunginosa- ja korttelijuhlat, ravintolapäivät ja kaupunkiviljelmät eivät ole vain hauskanpitoa vaan myös selkeä viesti siitä, miten tämän päivän kaupunkilaiset ottavat kaupunkia haltuun. Yhteiskunnallisia yrityksiä perustetaan paitsi toimeentulon takeeksi, myös tuottamaan yhteisölle ja ympäristölle

hyödyllisiä tuotteita ja palveluita.

Monet asukkaiden ja harrastajien muodostamat yhteisöt tarvitsevat ennen kaikkea kohtuuhintaisia toimitiloja. Kunnalta kattoja ja seiniä löytyy, mutta ne ovat usein vajaakäytössä. Esimerkiksi koulujen iltakäyttö on monissa kunnissa edelleen hankalaa ja jopa mahdotonta. Myös julkisen ulkotilan hinnoittelu liian korkeaksi helposti estää ruohonjuuritasolta kumpuavien tapahtumien järjestämisen.

Hidasteista huolimatta alamaisuuden mentaliteetti on jäänyt taakse myös Suomessa. Viime aikoina vahvistunut omapäinen ja kanta-aottava liikehdintä ei synny ilman halua vaikuttaa.

Tälle motivaatiolle perustuu myös demokratia. Sama tekemisen meininki on kyettävä kanavoimaan myös poliittisen päätöksenteon kentälle. Ihmiset kyllä osallistuvat, jos sillä on vaikutusta: ehkä äänestysinto on siksi alhainen, että sen ei koeta muuttavan kehityksen suuntaa. Tarvitaan helpon ja selkeät rakenteet, jotka takaavat todellisen ruohonjuuritasoisen vaikutusvallan.

Toimenpide-ehdotukset

- Tarttumapintoja osallistumiseen ja kunnalliseen päätöksentekoon on vahvistettava, ja näistä vaikutuskanavista on tiedotettava kootusti kaikkiin koteihin
- Yhteiskunnan on tarjottava monipuolisia kohtaamispaikkoja ja -tiloja: avointa eikaupallista tilaa keskusteluihin, lähikirjastoja ja nuorisotiloja lähiöihin, kylätaloja maaseudulle, mahdollisuuksia viljelyyn kunnan joutomailla

Luettavaa

- Baumeister Roy F., Leary Mark R. (1995): The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin* 117.
- Mannermaa Miika (2008): Jokuveli. Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa.
- Walljasper Jay (2010): The Great Neighborhood Book.

II

Tarvitsemme paremmin edustavan demokratian

VÄKILUVUN KASVUN ja yhteiskunnan kehityksen myötä on selvää, että yhteisistä asioista päättäminen ei voi perustua ainoastaan suoraan demokratiaan.

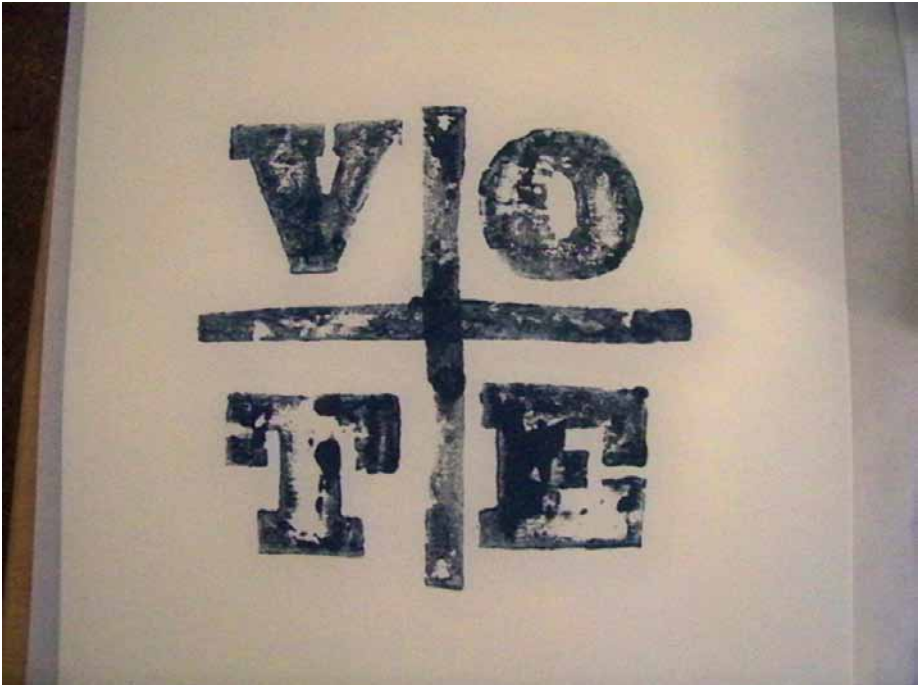
Edustuksellisen demokratian heikkona puolena on, että yhteisistä asioista päättäminen ei enää tapahdu torikokouksissa vaan kauempana. Tietoa ajankohtaisista asioista meille välittää media, mutta

”**Politiikasta tehdään kiinnostavaa vahvimmalla vaihtoehtoja ja kansan ääntä.**”

kuvaa hämärtää muun muassa se, että valmistellut asiat nousevat esiin yleensä liian myöhään. Tällöin ihmisten reagointi on mahdollista vasta sitten, kun suunta on jo valittu. Järjestelmän pyörät pyörivät myös ilman asukkaiden panosta.

Edustuksellisen ja suoran lähidemokratian muodot eivät kuitenkaan ole toistensa vaihtoehtoja, vaan molempia tarvitaan.

Parhaimmillaan toimiva edustuksellinen demokratia takaa, että päättämässä on kansaa monipuolisesti edustavia henkilöitä. Esimerkiksi Oslissa toimivaltaa on delegoitu 15 kaupunginosavaltuustoon, jotka päättävät päivä- ja vanhustenhoi-

Voting / Flickr (CC)

dosta, nuorisotoiminnasta sekä vastaavat terveyskeskuksen ja sosiaalitoimiston pyörittämisestä. Paikalliset valtuutetut tunnetaan kasvoilta, ja he kykenevät aidosti kanavoimaan asukkaiden toiveita päätöksentekoon. Myös Ruotsissa on vastaavalla tavalla annettu budjettivaltaa esimerkiksi Tukholman ja Malmön kaupunginisiin.

Jotkut asiat – kuten joukkoliikenne tai maankäyttö – vaativat alueellista laajakatseisuutta sekä spesifiä erikoisalojen asiantuntemusta, jotta saadaan aikaan paras mahdollinen ratkaisu. Vaikka tässäkin on syytä kuulla asukkaita, niin lopulliset päätökset on järkevintä tehdä demokraattisesti valitulla seututasolla. Toisissa asioissa taas kokemuksellinen tieto ja paikallisten olosuhteiden tuntemus riittävät, jolloin päätöksenteon koko prosessi on syytä viedä ruohonjuuritasolle.

Kuntaudistuksessa todetut ongelmat osoittavat, että Suomessakin tarvitaan yksi vaaleilla valittu päätöksenteon taso lisää. Nykyinen malli, jossa kansa pääsee äänestämään vain kunnanvaltuutetuista ja kansanedustajista, ei riitä. Kaksitasomalli voidaan rakentaa joko luomalla suurkuntia ja niiden sisälle kunnanosavaltuustoja, tai säilyttämällä nykyiset kunnat ja luomalla niiden yläpuolelle seutuvaltuustot päättämään yhteisistä asioista.

Yksi keskeisistä vaikuttamiskeinoista on äänestysoikeus vaaleissa. On huolestuttavaa, että kunnallisvaalien äänestysprosentti on kaikista vaaleista alhaisin. Yksi ongelma on se, että asukkaita ei kuulla tarpeeksi vaalien jälkeen. Kun kunnanvaltuutetut on valittu, on syytä varmistaa, että asukkaiden ja edustajien välinen yhteys säilyy myös vaalikausien aikana.

Toinen keskeinen haaste on asukkai-

ta edustavien ryhmien eli puolueiden samankaltaistuminen. Mikäli äänestäjä ei havaitse eroja puolueiden välillä tai ei koe äänestystuloksen vaikuttavan kehitykseen, on seurauksena turhautuminen ja passivoituminen. Länsimaisia demokratioita vertailevissa tutkimuksissa on todettu, että Suomessa päätöksenteko on hyvin konsensushakuista: hallituspuolueet vaihtuvat, mutta kehityssuunta säilyy.

Politiikasta tehdään kiinnostavaa havistamalla vaihtoehtoja ja kansan ääntä. Ongelma on ilmeisempi kuntatasolla, jolta puuttuu kokonaan hallitus-oppositio-asetelma. Ruotsin ja Norjan kunnista tämä Suomen eduskunnasta tuttu malli löytyy, ja sen etuna on vaihtoehtojen erottuminen ja dialogin selkiytyminen. Myös viranomaismandaatilla toimivien mutta poliittisesti sidonnaisten kaupunginjohdajien korvaaminen vaaleilla valituilla pormestareilla edistäisi demokratian toteutumista kunnissa.

Toimenpide-ehdotukset

- Sekä paikallinen että seudullinen päätöksenteko on demokratisoitava, ja siksi kaksitasomalli on toteutettava vähintään suurimmilla kaupunkiseuduilla
- Kuntiin tarvitaan selkeämpi hallitus-oppositio-asetelma
- Päätöksenteon läpinäkyvyyden lisäämiseksi on kunnissa otettava käyttöön vaalikauden mittaiset ohjelmat (vrt. valtakunnan hallitusohjelma)
- Kaupunginjohdajat on korvattava vaaleissa valittavilla ja vaalikauden istuvilla pormestareilla

Luettavaa

Pihlaja Ritva & Sandberg Siv: Demokratian alueelliset toimintamallit. VVM ja OM, Julkaistaan 18.9.2012.

Tampereen kaupungin työryhmän raportit pormestarihallista.
<http://www.tampere.fi/hallintojatalous/paatoksenteko/toimintamallinuudistus/pormestarihalli.html>

Ideointi- ja suunnitteluvaihe on keskeinen

”Lähidemokratia tarkoittaa erityisesti sitä, että toimintaa syntyy kansalaisten omasta aloitteesta. Tätä aloitteellisuutta täytyy tukea kaikin tavoin, eikä jarrutaa tai estää kankealla byrokratialla.”

– *Helsingin kaupunginvaltuutettu Johanna Sumuvuori (vihr.)*

ERILAISIA ASUKKAIDEN ääntä kana-voivia toimielimiä – alueraateja, neuvotelukuntia, asukasfoorumeita – löytyy Suomesta tällä hetkellä 62 kappaletta.

Esimerkiksi Tampereella toimii neljä alueellista asukastyöryhmää eli Alue-Alvaria, joihin kuka tahansa asukas voi osallistua. Kaupunki on sitoutunut kuulemaan Alvarien mielipidettä, jonka muotoilemisessa viranomaisten vaatimaan muotoon

auttaa neljä vuorovaikutuskoordinaattoria. Maaseudun Leader-toimintaryhmissä kuntien, järjestöjen ja yritysten muodostamat kumppanuusyhdistykset toimivat maaseudun kehittäjinä.

Luontevaa yhteistyötä tehdään siis jo, mutta suurin osa asukkaita edustavista toimielimistä on kuitenkin vain avustavassa roolissa. Yhtenä poikkeuksena joukossa on Rovaniemeltä löytyvä Yläkemijoen aluelautakunta, joka täyttää todellisen lähidemokratian tuntomerkit. Vuonna 1993 perustettu lautakunta omaa noin kahden miljoonan euron vuosibudjetin, jonka avulla se päättää monista paikallisista asioista: aluelautakunta vastaa lapsiperheiden ja ikäihmisten palveluista sekä järjestää mm. alueen perusopetus-, kulttuuri- ja liikunta-palveluita.

Ja uusia toimielimiä syntyy jatkuvasti. Vuoden 2013 alussa Ylöjärvellä aloittaa

Rovaniemellä sijaitsevan Yläkemijoen aluelautakunta omaa noin kahden miljoonan euron vuosibudjetin ja edustaa todellista lähidemokratiaa.

Asukaslautakunta. Rovaniemellä laajennetaan aluelautakuntamallia myös kunnan muille seuduille.

Vaikka instituutioiden lukumäärä on yllättävän suuri, vaivaa monia niistä asukkaiden heikko osallistumishalukkuus. Tämä johtuu muun muassa siitä, että aloite toimielimen synnyttämiseen on tullut ylhäältä käsin ilman kuntalaisten vaivannäköä tai esitettyä tarvetta. Kun asukkaat itse hoksaavat kaipaavansa parempia vaikutuskeinoja ja pääsevät osallistumaan alusta asti ongelmanasetteluun, on sitoutuminen vahvempaa ja uudelle instituutiolle muodostuu vahva legitimitteetti.

Jokaisella kuntalaisella on tälläkin hetkellä lain takaama oikeus tehdä kuntalaisaloitteita. Järjestelmä ei kuitenkaan oikein toimi: Kuntaliiton tutkimuksen mukaan kunnissa tehdään keskimäärin vain 8,8 aloitetta vuodessa. Helsingissä kuntalaisaloitteet käsitellään vain kerran vuodessa. Tällainen käsittelyn hitaus romuttaa uskon siihen, että kuntalaisia todella halutaan kuulla.

Kuntalaisille tulisi myös antaa oikeus päättää suoraan tietyistä asioista.

Nykyään laki sallii vain neuvoa-antavat kunnalliset kansanäänestykset, eikä niitä saa toteuttaa samaan aikaan vaalien kanssa. Sitovat kansanäänestykset antaisivat päätösvallan selkeästi kuntalaisille.

Nykyään kaavoituskysymyksissä kuntien on lain mukaan velvollisuus tiedottaa naapureita ja muita asianosaisia. Kuntien on myös julkaistava vuosittain kaavoituskatsaus. Samanlaista avoimuutta ja mahdollisimman aikaista tiedottamista tarvitaan myös kunnan muuhun toimintaan. Miksi koulun lakkautumisesta ei ole velvollisuus kuulla lähialueen asukkaita?

Asioiden valmistelussa ensimmäiset

metrit ovat oleellisia. Heti alussa tehdään ratkaisevia ja toisia vaihtoehtoja poissulkevia päätöksiä. Tähän vaiheeseen tarvittaisiin mahdollisimman laaja kirjo mielipiteitä, jotta valittu polku valitaan legitiimillä tavalla.

Mutta pitäisikö valita tie, jossa kaikkien asukkaiden mielipidettä tiedustellaan kaikkiin kysymyksiin? Vai tulisiko sittenkin antaa vain jo entuudestaan asiaan perehtyneiden kertoa mielipiteensä? Ensin mainitussa vaihtoehdossa on vaarana osallistumisen inflaatio ja gallupväsymys. Toinen taas sivuuttaa suuren osan ihmisistä.

Pääperiaate on, että kaikessa päätöksenteossa on taattava asukkaiden osallistuminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tietotekninen kehitys avaa tähän aivan uudenlaisia mahdollisuuksia, kun osallistuminen onnistuu niin mökin laiturilta kuin ulkomailta.

Toimenpide-ehdotukset

- Sitovat kunnalliset kansanäänestykset on mahdollistettava
- Kaavaprosesseissa vaadittava avoimuus on laajennettava myös muuhun kunnalliseen päätöksentekoon
- Kaupunkien on palkattava pysyviä vuorovaikutuskoordinaattoreita ja koulutettava kaikki viranomaiset osallistamaan asukkaita
- Kuntalaisten aloitteet on käsiteltävä vähintään neljä kertaa vuodessa

Luettavaa

Maankäyttö- ja rakennuslaki. 1999.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Pekola-Sjöblom Marianne, Piipponen Sirkka-Liisa (2012): Kuntalaisaloitteet kunnan asukkaiden vaikutuskanavana.

<http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/demokratia/osallistuminen/kuntalaisaloite>
Siivonen Riku (toim.) (2010): Metropoliin hyvinvointi.

Pop-up-ravintola
Ravintolapäivänä
Tampereella

Ravintolapäivä / Ville / Flickr (CC)

”**Tekemisen demokratias-
sa osallistuminen tuottaa
enemmän suoria tuloksia
kuin vaatimuksia siitä, mitä
jonkun muun pitäisi tehdä.**”

– Sitra, *Uusi demokratia -hanke*

YHTEISKUNNALLINEN vaikuttaminen pohjautuu arvovalintoihin ja tahtoon. Periaatteessa samat lainalaisuudet vaikuttavat niin kaupunginosayhdistyksissä kuin kansanedustuslaitoksissakin. Osallistuminen ja asioiden edistäminen on kuitenkin myös kansalaistaito. Koululaitoksemme tehtävä on varmistaa kaikille tasapuoliset kansalaisuuden kyvyt, mutta tälläkin saralla eriarvoistuminen on kasvussa myös Suomessa.

• Vaikka edustuksellinen demokratia on yhteiskunnan toimivuuden ehto, niin tarvitsemme sen rinnalle monenlaisia tarttumapintoja tarjoavaa lähidemokratiaa. Nimensä mukaisesti lähidemokratialla vaikutetaan paikallisiin asioihin, niin suoraan kuin mahdollista. Voidaan puhua myös ruohonjuuritason demokratiasta.

• Jokainen meistä on potentiaalinen poliitikko ja oman alueensa muovaaja. Jokainen voi ottaa kantaa ympäristöönsä puhumisen lisäksi myös tekemällä. Tämä on lähes banaali mutta silti aivan keskeinen ja ajankohtainen huomio, jonka yhä suurempi osa tämän päivän kansalaisista on tehnyt. Yhdessä tekeminen kiinnittää yksilön yhteisönsä ja juurruttaa omaan miljööseen.

Julkinen kaupunkitila on tänä päivänä huomattavasti avoimempi kuin vain kymmenen vuotta sitten, jolloin useat kunnalliset järjestysäännöt pitivät julkisen tilan turhan suljettuna. Järjestyslaki vuodelta 2003 yhtenäisti käytännöt ja pitkälti mahdollisti arkisen toiminnan eli käytännön demokratian. Muun muassa tästä syystä omaksi koettu tila ei pääty kodin ulko-oveen.

On lukuisia esimerkkejä siitä, miten tekeminen on luontevaa pienemmissä kunnissa. Esimerkiksi Sonkajärvellä aluelautakunta pyörittää asiamiespostia. Etelä-Savossa Sulkavan soudut ja muut isot liikunta- ja kulttuuritapahtumat järjestetään melkein kaikki suurelta osin talkoovoimin.

Britanniasta on laaja pitäjien (engl. *Civil Parish*) verkosto, joka kattaa noin kolmanneksen maan pinta-alasta. Näiden historiallisesti kauaskantoisten toimielinten tehtäviin kuuluu hyvin vaihtelevia tehtäviä kuten bussipysäkkien, puistojen tai muiden julkisten paikkojen hoito.

Vaikutuskanavien uudistuksessa on huomioitava kuntalaisten erilaiset osallistumistaidot. Lupaverkoston ja kaupungin toimintakulttuurin hyvin tuntevat osaavat luovia lupa- ja virastoverkostossa, ja näissä tapauksissa viranomaisten ei välttämättä

tarvitse kuin väistää alta pois. Uudemmat tekijät kaipaavat tukea ja kannustusta, ja toisilla ei ole lainkaan kokemuksia yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta.

Demokratia voi siis perustua asuinpaikan lisäksi myös tekemiseen. Monet ihmiset viettävät työn ja harrastusten vuoksi suuren osan viikostaan muualla kuin asuinseudullaan, ja tämä on syytä huomioida myös uusien käytäntöjen luotessa, sillä on oleellista lähestyä ihmisiä kaikkein soveliaimmissa yhteydessä. Monien kaupunkien pyörittäjien aktiivisuus pyöreäiden suunnittelussa on tästä oiva esimerkki.

Toimenpide-ehdotukset

- Viranomaisten on omaksuttava mahdollistajan rooli ja tuettava kuntalaisten oma-aloitteista toimintaa
- Demokraattisten vaikutuskanavien kehittämisessä on huomioitava sekä järjestelmän hyvin tuntevat aktiivit, että yleistä aktiivointia ja tukea tarvitsevat kuntalaiset
- Osallistumisen kanavia on luotava sekä asuinpaikan että työn ja harrastusten kautta

Luettavaa

Aitamurto Tanja, Siivonen Riku ja Iikka Lovio (2012): Ominvoimin – mutta yhdessä. Tekemisen demokratian ensimmäiset askeleet. Sitra: Uusi demokratia -hanke.

Jyväskylän kaupunki kiitti kaupungin pyöreäilyjärjestöä, joka teki monipuolisen analyysin arkkitehtikilpailun pohjalta.

Suurkiitokset Jyväskylän Pyöreäilyseuralle ja Teemu Tenhuselle

Jyväskylän pyöreäilyseura on osallistunut aktiivisesti Kankaan alueen kehittämiseen. JYPS laati arkkitehtikilpailun kilpailutoistia analyysin ensisijaisesti pyöreäilyn mutta myös muun liikenteen kannalta. JYPS:in laatimaa analyysiä hyödynnetään kilpailutoiden liikenteellisen näkökulman arvioimisessa.

JYPS:n analyysi on luettavissa: <http://www.jyps.info/keskustelu-ja-tiedotus/tiedotteet/237-kangas-ideakilpailu>

Kankaan arkkitehti-ideakilpailuun on tullut 25 ehdotusta keskiviikkoon 9.11.2011 mennessä

Lisää töitä odotetaan vielä saapuvaksi postin tuomana tällä viikolla. Kilpailuehdotukset tulevat Kankaan www-sivulle kommentoitavaksi ja äänestettäväksi ensi viikolla.

Löyhissä verkostoissa piilee joukkovoimaa

” Monille facebook-tykkäys on tämän päivän jäsenkorti.”

SUOMI ON JÄRJESTÖJEN luvattu maa. Niitä on tällä hetkellä noin 130 000 ja leikkimielisesti onkin todettu, että kun yli kaksi suomalaista tapaa niin yleensä siitä syntyy uusi kansalaisjärjestö. Peräti 43 prosenttia suomalaisista tekee vapaaehtoistyötä.

Tällä ilman rahallista korvausta tehdyllä työllä on valtaisa yhteiskunnallinen merkitys. Kaikki valtiot tarvitsevat yhteisöjen tuottamaa panosta. Esimerkiksi Suomessa vapaaalokunnat hoitavat yli puolet maan palontorjuntatehtävistä, erityisesti haja-asutusalueilla. Vapaaehtoinen työ on helppo jättää laskuista aikana, jolloin bruttokansantuote on yhä keskeinen inhimillisen kehityksen mittari. Englantilainen **David Halpern** on laskenut, että Englannin kaiken vapaaehtoistyön rahallinen arvo on suunnilleen sama kuin valtion nykyinen bruttokansantuote.

Vapaaehtoisella kansalaistoiminnalla on siis Suomessa erittäin vahva jalansija, mutta myös tässä suhteessa maailma muuttuu. Kirjekaveruudesta on siirrytty vaiheeseen, jossa tietotekninen kehitys mahdollistaa yhteydenpidon maapallon toiselle puolelle taskuun mahtuvalla laitteella.

Tämän seurauksena syntyy aivan uudenlaisia yhteisöjä.

2010-luvulla osallistuminen voi olla hyvin yksinkertaista: monille napin painallus eli esimerkiksi facebook-tykkäys on tämän

Punajuuri Block Party 2011.

päivän jäsenkorti: se kertoo keskeisille avainhenkilöille ja fasilitaattoreille, ketkä ovat halukkaita auttamaan yhteisessä hankkeessa. Puhutaan myös kevytaktivismista, mikä viittaa osallistumisjärjenteen eli sitoutumisen lyhentymiseen. Ollaan asiasta mitä mieltä tahansa, niin uusi toimintaympäristö muovaa kulttuuria, mikä on syytä huomioida.

Samaan aikaan, kun vapaaehtoistoiminta on muuttunut projektivetoisemmaksi ja hallinnon sijaan vahvemmin toimintaan

keskittyväksi, on virallisen järjestöketän rinnalle syntynyt löyhien verkostojen kuudelmä. Varsinkaan nuoremmat sukupolvet eivät koe välttämättömäksi osallistua vakiintuneiden järjestöjen tai jäsenkirjan kautta, vaan mieluummin tarjoavat osaamistaan tilapäisesti mieleiseksi kokemisaan hankkeissa ja tempauksissa.

Ei ole oleellista, minkä tahon kautta ihmisten ääni ja teot kanavoituvat yhteiseksi hyväksi.

Tavoitteen kannalta ei pitäisi olla väliä, liittyvätkö kaupunkilaiset järjestöön vai osallistuvatko he suoraan kaupungin järjestämään hankkeeseen. Pääasia on, että ihmisten halu vaikuttaa lähiympäristöönsä löytää jonkun porukan, jossa toimiminen on luontevaa ja yhteistä hyvää tuottavaa.

Kyläyhdistysten ja kaupunginosaseurojen rooli asukkaiden äänitorvena on Suomessa keskeinen, ja ne ovat luoneet ruohonjuuritason demokratialle pitkäjänteisyyttä. Silti niiden puolivirallinen asema alueen ainoana äänitorvena on ongelmallinen. Edustavuuden parantamiseksi ja laajemman mielipidekirjon keräämiseksi myös lyhytjänteisten kansalaistoimijoiden näkökannat olisi huomioitava osana asioiden valmistelua ja päätöksentekoa.

FB, Siltasaarenkatu 15

Talonyhtiöiden asukkaat ovat omatoimisesti perustaneet facebook-ryhmiä eri puolilla Helsinkiä.

Toimenpide-ehdotukset

- Virallisten järjestöjen ulkopuolella olevat tahot on otettava mukaan valmisteluun, jotta edustavuus on mahdollisimman suuri
- Kuntien on tarjottava monipuolisia vaikutuskanavia, jotta erilaiset ryhmät ja ihmiset löytävät helposti oman tapansa olla mukana
- Kaupungin tulisi hyödyntää jo olemassa olevia yhteisöpalveluita sen sijaan, että luodaan uusia, keinotekoisia palaute- ja vaikutuskanavia

Luettavaa

Helsingin demokratiaryhmän loppuraportti.
<http://demokratia.hel.fi/sites/default/files/Loppuraportti081111.pdf>
 Ylikahri Ville (toim.) (2011): Onnellisuustalous.

Tiedon avoimuudessa on parantamisen varaa

Libraryman / Flickr (CC)

UUDEN TIEDON ja nykyaikaisten taitojen omaksuminen on jatkuvasti muuttuvassa maailmassa yhä tärkeämpää. Tämä koskee niin työelämää kuin vapaa-aikaakin, sillä informaatiotulva eli erilaisten viestien määrä arjessamme on huima. Kirjapainotaidon keksimisestä lähtien kenelläkään ei ole ollut mahdollisuutta omaksua kaikkea omalla kielellään painettua materiaalia, ja varsinkin internetin myötä informaation määrä on eksponentiaalisesti lisääntynyt.

Avoimuus tällaisena aikana vaatii luottamusta, mutta seuraukset olla yleensä odottamattoman positiivisia. Wikinomics-kirjassa kerrotaan, kuinka talousahdingossa ollut kultakaivosyhtiö Goldcorp paljasti vastoin alan suojelevia käytäntöjä kaiken tietonsa eräästä kuihtuvasta kaivoksesta. Julkisen kilpailun avulla ehdotuksia potentiaalisista porauskohteista tulvi eri puolilta maailmaa. Yli 80 prosenttia uusista kohteista oli tuottoisia, ja kilpailun

myötä Goldcorp sai vihiä aivan uusista sovellusmahdollisuuksista.

Myös julkisen sektorin on syytä seurata yleistä kehityskulkua kohti avoimen tiedon yhteiskuntaa ja lähtökohtaisesti avata tietokannat kaikkien käyttöön. Tämä mahdollistaa joukkoistamisen (engl. *Crowdsourcing*), jota on hyödynnetty myös demokratiassa. Tutkija **Tanja Aitamurto** selvitti, kuinka joukkoistamista käytettiin esimerkiksi Islannin perustuslain uudistamisessa vuosina 2010-2011 ja Yhdysvalloissa julkisen sektorin verkkosivujen kehittämisessä. Ihmisten mielipiteiden avulla nousi esiin näkökulmia, joita suljetussa prosessissa tuskin olisi löydetty.

Myös Helsingin kaupungilla on halua

”Tiedon on kuljettava sekä ylhäältä alas että ruohonjuuritasolta julkiseen sektoriin päin.”

Peter Tattersall

Arkkitehti Peter Tattersallin kehittämä wikisuunnittelu on menetelmä, jolla ihmisten toiveet koetaan palikoita liikuttamalla suoraan pienoismalliin.

tuottaa parempia palveluita. Kaupunki on mukana parempia digitaalisia palveluita kehittävässä Forum Virium Helsinki-yhtiössä, jonka ensimmäinen arvo on avoimuus. Se todetaan kilpailueduksi.

Tieto ei ole keskittynyt ainoastaan instituutioihin ja erikoisasiantuntijoiden kovalevyille, vaan se on levinnyt huomattavasti laajemmin. Emme ole ainoastaan ansiotyön tekijöitä, vaan myös asioihin perehtyneitä harrastajia. Kaikkien näiden motiivien ja taitojen esiin kaivaminen on organisaatioille ja yhteiskunnalle haaste, johon kannattaa panostaa. Esimerkiksi kotimainen ohjelmistoyritys Intunex tarjoaa palvelua, jonka avulla on mahdollista paikantaa ja jakaa osaamista organisaation sisällä.

Yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa eri puolilla maailmaa on tutkittu tavallisten ihmisten kokemusperäistä tietoa. Sitä voidaan kerätä esimerkiksi pehmoGIS-menetelmän avulla: asukkaiden tiettyyn paikkaan liittyvää, arkisiin kokemuksiin pohjautuvaa tietoa voidaan hyödyntää

kaupunki- tai liikennesuunnittelussa. Tällä tavalla esimerkiksi pyörätiet voidaan suunnitella sinne, missä ihmiset jo liikkuvat. Lapsien, isien ja äitien tuntemuksia keränneen Aalto-yliopiston tutkijan **Marketta Kytän** analyysien avulla on mahdollista suunnitella lapsiperheystävällistä kaupunkimiljöötä.

Sosiaalisen median palvelut tarjoavat helpon kanavan kerätä asukkaiden toiveita. Pienillä paikkakunnilla esimerkiksi yksi facebook-ryhmä voi toimia jopa kaikkien asukkaiden yhteisenä foorumina.

Pelkkä tiedon kerääminen avoimeen käyttöliittymään ei vielä riitä. Sen tulee olla myös ymmärrettävässä ja helposti hyödynnettävässä muodossa. Laajan ja monimutkaisen tiedon havainnollistaminen on yksi tämän päivän haasteista. Tähän löytyy jo lukuisia käyttökelpoisia sovelluksia.

Tiedon on siis kuljettava sekä ylhäältä alas että ruohonjuuritasolta julkiseen sektoriin päin. Mitä optimaalisemmin yhteiskunta tässä suhteessa toimii, sitä parempia päätöksiä saadaan aikaan.

Toimenpide-ehdotuksia

- Julkisen sektorin tietokantojen on lähtökohdaisesti oltava avoimia
- Kuntien pitää joka sektorilla ottaa käyttöön menetelmiä ja sovelluksia, joilla asukkaiden tieto ja taito saadaan esiin
- Kaupungin on julkaistava tietokantansa mahdollisimman havainnollisessa ja graafisessa muodossa

Luettavaa

- Aitamurto Tanja (2012): Joukkoistaminen demokratiassa. Poliittisen päätöksenteon uusi aika.
<http://web.eduskunta.fi/dman/Document.php?documentId=jv11612085515473&cmd=download>
- Hakkarainen Kai, Lonka Kirsti, Lipponen Lasse (2008): Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja oppimisen syöttäjinä.
 Kytä Marketta pehmoGIS-menetelmästä.
<http://yt.k.aalto.fi/fi/tutkimus/hankkeet/pehmoGIS/>
- Tapscott Don, Williams Anthony D. (2008): Wikinomics. How Mass Collaboration Changes Everything.

TOIMIVA 2000-LUVUN lähidemokratia ei ole vain asukkaiden kuulemista. Se on aitoa päätösvalan siirtoa. Se on arkista toimintaa julkisessa tilassa ja ponnistelua yhteiseksi hyväksi. Todellinen toimivalta kiinnostaa ihmisiä ja kiinnittää asukkaan ympäristöönsä. Sillä estetään osallistumisen surkastuminen galleupeiksi ja henkilökohtaisiin suhteisiin perustuvaksi näennäisdemokratiaksi.

Monet toimijat ovat havainneet, että juuri nyt tarvitaan tekoja paremman huo-

”Lain olisi kannustettava perustamaan todellista toimivaltaa jakavia toimielimiä.”

misen rakentamiseksi. Esimerkiksi tuore Elinkeinoelämän valtuuskunnan Palvelut auki! -raportti peräänkuuluttaa rakenteellisiin muutoksiin tarkertumisen sijaan keskittymistä avoimempiin palveluihin.

Suomessa käynnissä oleva kuntauudistus ja siihen liittyvä kuntalakiuudistus on tuhannen taalan paikka tehdä tarvittavat toimenpiteet demokratian ja kansalaisten hyvinvoinnin parantamiseksi.

Uuden kuntalain sisältö määrittynyt pitkälti sen mukaan, että päädytäänkö Suomessa perustamaan seutuvaltuustoja vai jättikuntia, joiden sisään tulee kunnan-osavaltuustot. Riippumatta siitä kumpi tie valitaan, tulee lähidemokratiaan luoda selkeät mallit.

Kuntalain on taivuttava moneen tarpeeseen. Sen tulee palvella sekä isoja että pieniä kuntia. Sen on luotava joustavat puitteet, joiden avulla voidaan perustaa juuri paikalliseen tarpeeseen vastaava lautakunta tai muu toimielin. Siksi kunnille tulee jättää pelivaraa päättää tarkasta toteutustavasta, mutta velvollisuus lähidemokratian toteuttamiseen on kirjattava kuntalakiin yksiselitteisesti.

Samalla lain olisi kannustettava perustamaan todellista toimivaltaa jakavia toimielimiä. Vaikka meillä on jo nyt kymmeniä erilaisia lähidemokratiainstituutioita, niiden mandaatti on hyvin kapea. Suurin osa toimielimistä on avustavassa roolissa, kun niiltä ainoastaan kysytään mieli-

dettä määrättyissä asioissa. Aluetieteen professori **Hannu Katajamäki** katsoo, että ainoastaan Rovaniemeltä löytyvän Yläkemiejoen aluelautakunnalla on riittävän vahva toimivalta toteuttaa todellista lähidemokratiaa. Tämä johtuu juuri siitä, että nykyinen kuntalaki ei velvoita kuntia vaikuttavan lähidemokratian rakentamiseen.

Suomessa tarvitaan nyt perustavanlaatuisia edustuksellisen demokratian uudistamista, mutta sen rinnalla on ruokittava uusia suoran osallistumisen tapoja. Nämä eivät ole toisiltaan pois.

Toimenpide-ehdotukset

- Kuntalakiin pitää kirjata sitovasti, että kuntien on toteutettava lähidemokratiaa
- Uuden kuntalain tulee kestää sekä aikaa että yhteiskunnallista kehitystä, ja siksi on harkittava puitelain muotoa
- Kaikissa kunnissa on oltava toimivaltaiset lähidemokratiaelimet

Luettavaa

Ekström Bo-Erik , Haavisto Ilkka ja Pohjonen Mika (2012): Palvelut auki!. Viisi vaatimusta kuntauudistukselle.

<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/08/Palvelut-auki.pdf>

Valtiovarainministeriön kuntauudistuspäätösmateriaali. www.vm.fi/kntauudistus

”Velvollisuus lähidemokratian toteuttamiseen on kirjattava kuntalakiin yksiselitteisesti.”

Vihreä Sivistysliitto ry

Fredrikinkatu 33 A 00120 Helsinki
puh. 044 727 3240 visio@visili.fi
www.visili.fi

VISIO

opintokeskus | sivistysliitto | ajatuspaja